

Sjælshygiejne

Ekelund

JØRN ERSLEV ANDERSEN

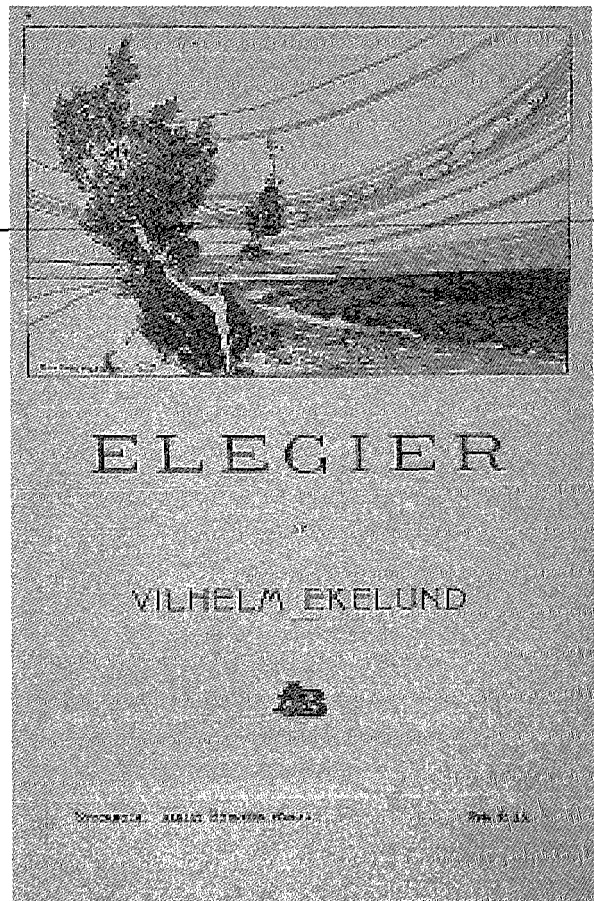
Kunsten er en perversitet, säger filistern. Det normala är ju hans egen feta borgartillfredsställelse. Det produktiva kommer ur brist. Ja – det produktiva kommer ur den geniala förmågan att *alltid* känna brist, att hellre ha hela helvetet i sitt bröst og skapandets jubelångest än vara lycklig.

(Vilhelm Ekelund, *Aforismer og sentenser*)

I 1939 i Oxford gav Paul Valéry årets Zaharoff Lecture under titlen *Poésie et Pensée abstraite*. I sine meditationer berører han "samarbejdet" mellem tre "store kræfter", nemlig den Ydre verden (*le Monde extérieur*), Vores Krop (*Notre Corps*) og Vores Ånd (*Notre Esprit*). Disse tre "dybdelag" er nødvendige for åndens spontane produktivitet. Det er fundamentalt adskilte dele, der i åndens frie produktivitet til en vis grad sammenblandes. Dette er tillige "enheden af vores sensibilitet", som Valéry bemærker, og som danner grundlag for værkudarbejdnings mellem to yderpunkter: en åben idé eller abstrakt tanke og en teknisk, digterisk, tilforordning af sproget. Resultatet heraf er det poetiske sprog, der ikke er en gensidig spejling af disse to sider, men derimod et unikt "sprog i sproget" (*un langage dans un langage*).

Valéry erindrer sig her en anekdote hentet fra Degas. Den store maler forsøgte sig også som digter, dog uden større held. En dag beklagede han sig til Mallarmé: "Votre metier est infernal. Je n'arrive pas à faire ce que je veux – et pourtant, je suis plein d'idées..." Mallarmé svarer tørt: "Ce n'est point avec des idées, mon cher Degas, que l'on fait des vers. C'est avec des *mots*". Svaret er lige så rigtigt som enkelt, konstaterer Valéry, men dermed er alt så langt fra sagt. Som et "sprog i sproget" er poesien en sprogkunst. Sproget er imidlertid en skabelse i prak-

sis eller opstået i praksis, skabt i den praktiske omgang med tingene: "La poésie est un art du langage. Le langage, cependant, est une création de la pratique". Et ganske almindeligt udsagn som f.eks. "Jeg forlanger ild. De giver mig ild" er fuldt forståeligt og henviser uden videre til en praksis. Men ordet

FORSIDEILLUSTRATION TIL EKELUNDS *Elegier*.

'ild' har også en bestemt tone, et bestemt tonefald (timbre de voix). Derved formidler ordet 'ild' også et jeg, en bestemt indstilling til ordene. Det er denne indstilling, der skabes med ord afledt af praksis og som i ordkunsten, poesien, kan føre til et "sprog i sproget". Sådanne komplekse udvekslinger mellem verden, krop og ånd og mellem praksis, tanke og ord facetteres på mange måder i såvel resten af Valéry's foredrag som i hans egen digtning.

Det bemærkelsesværdige i denne sammenhæng er imidlertid sådanne poesiers afhængighed af et konfust eller uklart samarbejde (collaboration confuse) mellem Yderverden, Krop og Ånd. Der er ikke, som hos Mallarmé, tale om et 'rent' sprogarbejde, men om et arbejde med sproglige udvekslinger i mellemrummene mellem adskilte præsemiotiske størrelser. Poesi udspringer af den praktiske omgang med Yderverdenen i et konfust samarbejde med Krop og Ånd. Dette er ikke uden videre at kalde 'livspoesi' (parallelt til 'livsfilosofi') i Valéry, men måske nok i Skandinaviens første lyriske modernist og senere mest indædte modernisme-hader, nemlig den svenske digter og aforist Vilhelm Ekelund. Aner man i såvel hans digtning som i hans senere opgør med selvsamme digtning konturerne af en art 'livspoesi'?

Den vanskelige begribelse af selve inspirationsejeblikket, den momentane undfangelse af en poetisk stemning eller idé, og dets omslag i kunstnerisk nødvendiggjort poesi/kunst er et af orgelpunkterne i Valéry's refleksioner. På dette formelle niveau deler han undren med ikke så få af det modernes mange kunstnere fra Hölderlin og Beethoven til Arnold Schönberg, Rainer Maria Rilke, Ezra Pound, Paul Celan, Francis Bacon og Tomas Tranströmer. Og ligesom Valéry insisterer også de på vidt forskellige måder på forholdet mellem mulighed og nødvendighed, på udvekslingen mellem den åbne (subjektive) og mere eller mindre spontane idé og den strenge kunstneriske (objektive) tilfornind af stoffet efter jeg-distante, men unikke formaliserings-bestræbelser.

Sådan forholdt det sig ikke helt med Vilhelm Ekelund (1880-1949). Fra og med sit nittende år indfanges han af en dyb fascination af Schopenhauer og hans idé om kontemplativ kunsthengivelse som viljens mulighed for at give afkald på sig selv. I spo-

rene herefter debuterer han i 1900 med digtsamlingen *Vårbris*. Derefter følger en række uensartede digtsamlinger. Den sidste *Dithyramber i aftonglans* udkommer i 1907. Derefter opgiver han digtningen for fra 1909 med *Antikt ideal* helt at hellige sig udfærdigelsen af en række aforisme-samlinger med quasi-essayistisk tilsnit. Poemerne er ofte intense aflæsninger af livsstemninger her og nu og introducerer for alvor det frie vers i svensk, finlandssvensk og i det hele taget skandinavisk digtning, sine steder i stort anlagte og formfuldendte dithyramber eller oder, andre steder i form af korte stemnings- og tanke-digte (herunder en ekspliciteret epigrammatik).

For *Digteren* Ekelund er det afgørende, at poesien kan forene det levede rene liv her og nu med tanke og stemninger. Dette kommer ikke af sig selv, men er en kamp mellem en mørk, dunkel og destruktiv side og en poetisk ekstase eller højstemthedshedsfølelse. I samlingen *Melodier i skymning* 1902 henviser Ekelund direkte til den form for modernisme, som han forsøger at arve, især den tyske fin de siècle- og orakel-digter Stefan George og hans relancering af Hölderlin, som samlingen har et digt viet til. Hvad angår Hölderlin er Ekelund i øvrigt imponerende tidligt ude: først i 1910 forsøger Stefan George med antologien *Deutsche Dichtung* at relancere den indtil da poetiske *homo sacer* Hölderlin; kanoniseringen skete dog først for alvor da Norbert von Hellingrath i 1916 for første gang på filologisk grundlag udgav Hölderlins senværk uden bekymring for hans angivelige 'vanvid'. Inspirationen fra den tyske idealistisk-klassicistiske 'antikke' Hölderlin i kultisk fin de siècle-aftapning, den unge Nietzsche og Stefan George spores med al ønskelig tydelighed i digtet "ODI PROFANUM" fra samlingens digtsuite "Visioner och harmonier", hvori det om det apostroferede digt bl.a. hedder:

Allt vill jag lämna,
förgäta allt
och skildt från dagens sorl
ditt tempel bygga,
aktande blott din röst,
dig tjänande,
dig dyrkande.

Dikt, du heliga,
af falla bojorna,
när du nalkas,
strålande visioner
lysa natten.

Tilbedelsen af poesien synes her at nå uanede højder i et digt, der på ingen måde er på højde med Ekelunds virkelig gode digte. Det er imidlertid et godt eksempel på den 'livspoetiske' forankring, han giver sin digtning. Digtningen er en udskillelse eller renselse bort fra "dagens sorl" (dagens stemmebrus) og med strålende visioner, der lyser (i) natten. Den tidlige odes bejaelse af Poesien får en yderligere nietzscheansk livsfilosofisk og -poetisk drejning og melankolsk-højstemt patos i den sidste af syv dithyramber i *Hafvets stjärna* fra 1906:

Detta magiska ljus:
det ädlas stjärnljus
i den kalla världen!

Ej af doftande skog,
ej af förtroliga wäd,
där det goda andas
i Naturens lugna
ljusa sabbat,
hägnades vårt möte.
Den råa gatan,
där det fridlösa hetsade
lifvet skratter,
gråter,
förbannar,
fångadt i osalig
bedräglig skenfröjd,
såg vår ensamhet.
Och mer än i doftande skog,
vid källors fred,
där himmelen hvilar
på de klara hvalf
och tanken lätt
buren af stillhet
hän bort öfver soligt blå
lyftes mot ljufva

rena verkligheter –

mer starkt så
brann ditt rena människoväsens
eviga idé:
ledsjärna, tysta fackla
högt öfver tidens
larmande haf!
Försonande milda hemlandsvindar
dofta mig i möte.

Kampen mellem det umulige liv og det rene menneskevæsens evige idé fremgår her med al ønskelig tydelighed. Men hvem vinder egentlig? Med den sige-nde titel *Dithyramber i aftonglans* tager Ekelund som nævnt afsked med den samtidige poesi. Tilbage bliver en insisteren især på den klassiske, utilnærmelige, for altid tabte digtning repræsenteret ved bl.a. Pindar. Det er ikke vanskeligt at læse flere af dithyramberne som en tagen afsked med netop poesien. I "Inspiration" står der således:

Att mit dikt i djupt förakten
Är det enda som mig glädt,
Styrkt i lifvets kval och natt.

I "Själens tilflykt" lyder den afsluttende linie "...ditt värdelösa lif!". Og i "Mork och sval du faller, afton –" bliver alting pludselig stille i sjælen, "trött att anklaga och pina". Tilbage er den stjernetomme aften: "Stor och susande/ligger min andes kust. Stjärntom". Denne "stilhed i sjælen" er også en afsked med den pinefulde livspoetiske anskulesesform. Fra nu af transformeres aftenlyset til et aftenland i undergang. Fra og med *Antikt ideal* er den samtidige romantiske, postromantiske, modernistiske digtning et tegn på en kulturel sygdomstilstand. Stilheden i sjælen er nu resultatet af en nødvendig udrensning af dette sygelige element. I *Ekelunds hunger* (1996) analyserer Anders Olsson dette skifte fra poesi til aforistik som en krops- og mentalhygiejnisk (abjektal) afhændelse af den moderne poesi – og kvinder og jøder – og som en indædt kamp mod forfaldet i det moderne. Det handler nu, kan man tilføje, om *viljen til renhed*:

Poesi

Från självuppföstran till poesi. – Vad är i grunden den renaste "inspirations" källa annat än medvetandet av ärlig vilja och anspråkning till förbättring, till renhet. Härur ha de tidigaste hymner uppstått. Poesi uppstår självmant, omdelbart (såsom frukt och lön) vid första ärliga steg på denna väg. Den växer "såsom liljorna på marken".

Den som verkligen anat lyckan härav borde aldrig ett ögonblick kunna tveka, – icke ens i de vidrigaste nederlag. Och skulle *han* vara fritagen från nederlag och skam? Det mänskliga livet runt omkring honom är ju nederlag, fall och nesa utan ände. (*Aforismer och sentenser*)

For *Aforisten* Ekelund er idealet – akkurat som han opfatter det hos den tidlige Nietzsche, hos Hölderlin og hos Goethe – den antikke græske verden. Gennem den aforistiske idealisering af Det Græske sker der en afgørende "diætistisk" udrensning af

Krop og Yderverden fra Sjælen, fra Ånden. Dette sjælshygiejniske skift fra modernistisk 'livspoesi' til nietzscheansk livsfilosofi er i Ekelund en storslået ordkunstnerisk opførelse – først bejaende poetisk, siden poesi-afsværgende aforistisk – i praksis af den modernistiske digtnings ofte helt og aldeles fortrængte livspoetiske side *off limits* i grænseegnene mellem Yderverden, Krop og Ånd.

Litteratur

Vilhelm Ekelunds dikter I-III, Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1921.

Vilhelm Ekelund, *Aforismer och sentenser 1907-1949*, CWK Gleerup, Kristianstad 1980.

Anders Olsson, *Ekelunds Hunger*, Bonnier Alba Essä, Stockholm 1996.

Paul Valéry, *Poésie et Pensée abstraite*, Clarendon Press, Oxford 1939.